

*Ma
süda
on
minuga*

ŠOTLASTE
KUNINGANNA
MARY
STUARTI
ELU

.....
JOHN GUY

INGLISE KEELEST TÕLKINUD TÕNIS VÄRNIK

 VARRAK

SISUKORD

Illustratsioonid	7
Tänuavaldused	9
Proloog	19
1. Esimene aasta	31
2. Jõhkrad kosjaskäigud	46
3. Saabumine Prantsusmaale	60
4. Noorus	73
5. Haridustee	86
6. Dünastiate abielu	101
7. Reedetud kuninganna	116
8. Tagasi Šotimaale	132
9. Tee labürinti	147
10. Ödede kohtumine	162
11. Abikaasa otsinguil	182
12. „Mu süda on minuga”	197
13. Mugavusabielu	213
14. Bothwell astub mängu	230
15. Abieluprobleemid	244
16. Esimene atentaat	258
17. Leppimine	272
18. Salanõu ja vastuplaan	289
19. Teine atentaat	304
20. Armastusabielu?	320
21. Umbsõlm raiutakse läbi	340
22. Mary lugu	358
23. Bothwelli lugu	377
24. Lordide lugu	391
25. Kirjad laekast I	402

26. Kirjad laekast II	423
27. Vangistatud kuninganna	441
28. Kirves või seadus?	463
29. Karistus	482
30. Viimased tunnid	500
Epiloog	505

Kronoloogia	517
Märkused ja viited	522
Bibliograafia	549
Register	561

ILLUSTRATSIOONID

- [1] Mary sünnikoha Linlithgow' palee. *DeAgostini/Getty Images*
- [2] Mary ema, Šoti kuninganna Marie de Guise. *National Galleries of Scotland/Getty Images*
- [3] Henry VIII umbes 52-aastasena, aastapäevad enne esimest jöhkkrat kosjaskäiku. *Mondadori Portfolio/Getty Images*
- [4] Šoti kuninganna Mary vanaema Antoinette de Bourbon. *ART Collection/Alamy/Vida Press*
- [5] Henry VIII väike poeg ja troonipärija prints Edward kõristiga. *Pictures Now/Alamy/Vida Press*
- [6] Mary umbes 12-aastasena. Autor François Clouet. *The Picture Art Collection/Alamy/Vida Press*
- [7] Mary 15-aastasena veidi enne abiellumist dofääniga. Autor Jean Clouet. *Imagno/Getty Images*
- [8] Henri II surivoodil. Mary on koos lähedastega voodi ääres profiilis. *Prisma/UIIG/Getty Images*
- [9] François ja Mary kaksikportree Prantsuse kuninga ja kuningannana. *Universal History Archive/UIIG/Getty Images*
- [10] Caterina de' Medici François Clouet' maali järgi. *Fine Art Images/Heritage Images/Getty Images*
- [11] Mary valges leinariietuses. *VCG Wilson/Corbis/Getty Images*
- [12] Sir Nicholas Throckmorton, Elizabeth I erisaadik Prantsusmaal ja Šotimaal. *Art Collection 3/Alamy/Vida Press*
- [13] Mary poolvend James Stuart, Moray krahv. *Universal History Archive/Getty Images*
- [14] IV Mortoni krahv James Douglas. *Archivart/Alamy/Vida Press*
- [15] William Cecil. Autor Marc Gheeradts. *The Print Collector/Print Collector/Getty Images*
- [16] Mary onu Lorraine'i kardinal Charles. *The British Museum*
- [17] Holyroodhouse'i palee koos James V torniga (vasakul). *Getty Images*
- [18] Elizabeth I sõelaga, mis sümboliseerib kasinust ja soovi jääda vallaliseks. Autor Federico Zuccaro. *Pinacoteca Nazionale, Siena. DeAgostini/Getty Images*
- [19] Lord Darnley umbes 9-aastasena. Autor Hans Eworth. *The Scottish National Portrait Gallery. Photo12/UIIG/Getty Images*
- [20] Lord Darnley umbes 17- või 18-aastasena. *National Galleries of Scotland/Getty Images*
- [21] Bothwelli krahv James Hepburn 30-aastasena. *National Gallery of Scotland, Edinburgh. DeAgostini/Getty Images*

- [22] Mary tanu ja sulgedega. Koopia miniatuurist. *Historic Images/Alamy/Vida Press*
- [23] Darnley mõrvamist kujutav joonistus, mille Sir William Drury saatis Cecilile. Old Provost's Lodging on kujutatud keskel vasakul rusuhunnikuna, teisel pool Thieves Row'd aias olnud surnukehad on ülal paremal ja Darnley surnukeha ärakandmine on all vasakul. Keskel allpool majad, mille lähedalt leiti surnukehad, ja ülal vasakul tulevane James VI kätkis palvetab: „Oh jumal, mõista mu üle kohut ja maksa kätte.” *The National Archives, London*
- [24] Umbes 36-aastane Mary vangipõlves. Variant Nicholas Hilliardi miniatuurist. *Art Collection 2/Alamy/Vida Press*
- [25] Bess Hardwick, kellega koos Mary tikkis ja ajas juttu oma vangipõlve esimese kümne aasta jooksul. *The Picture Art Collection/Alamy/Vida Press*
- [26] Kassi kujutav Mary tikand. Praegu Oxbury Hallis. *Historic Images/Alamy/Vida Press*
- [27] Sir Francis Walsingham. Autor John de Critz vanem. *Art Collection 2/Alamy/Vida Press*
- [28] Mary „šifrite tähestik”, mis saadi kätte Chartleyst pärast Babingtoni vandenõu paljastamist. *The Picture Art Collection/Alamy/Vida Press*
- [29] Joonistus kohtupidamisest Mary üle Fotheringhay lossis. Maryt valvavad kammerneitsid seisavad uksele (ülal paremal), Mary (ülal paremal, märgitud tähega A) istub kõrge leeniga tugitoolis. Elizabeth istungitel ei osalenud ja talle ette nähtud troon jäi tühjaks (ülal keskel). Kohut mõistvad komisjoni liikmed ja ametnikud istuvad ruumi keskel, toimuvat jälgivad kohalikud ülikud. Tähtsamad komisjoni liikmed on tähistatud numbritega. Otse Mary vastas istuvat Cecili tähistab 2, Walsinghami 28, Sir Ralph Sadlerit 29 ja Sir Amyas Paultet' d 31. *Classic Collection/Alamy/Vida Press*
- [30] Mary hukkamine Fotheringhay lossis 1587. aastal. Kaasaegne gravüür. *Pictorial Press Ltd/Alamy/Vida Press*

PROLOOG

Kolmapäeval, 8. veebruaril 1587 umbes kell kaheksa hommikul, kui oli juba küllalt valge, et silm seletaks ilma küünalde abita, koputas Northamptonshire'i šerif Sir Thomas Andrews uksele. Tegevuspaik oli Fotheringhay loss umbes saja kahekümne kilomeetri kaugusel Londonist. Lossist on praeguseks veel järel sisemist kaitsemüüri ümbritsenud umbrohtu kasvanud muldvall ja madal kungas endise lossitorni kohal, paarisaja meetri kaugusel külast laisalt voolava Nene jõe ääres.

16. sajandil aga oli elu siin kui palju. Fotheringhay oli kuninglik mõis. Siinses lossis oli 1452. aastal sündinud Richard III. Esimene Tudoritest kuningas Henry VII, kes tappis Richardi Bosworthi lahingus, andis mõisa oma naisele Yorki Elizabethile, Henry VIII aga kinkis selle oma esimesele pruudile Catherine'ile Aragónist, kes sisustas selle täiesti uuesti. 1558. aastal päris mõisa oma vanema õe Mary Tudori surma järel troonile tõusnud Elizabeth I.

Ehkki mõis oli tihedasti seotud kuningliku perekonnaga, ei olnud Fotheringhay ega õigupoolest koguni Briti saared ette valmistatud selleks, mis seal pidi kohe juhtuma. Andrewsiga oli kaasas kaks kogu Inglismaa kõige tähtsamat aadlimeest, Shrewsbury krahv George Talbot ja Kenti krahv Henry Grey. Uks, millele Andrews koputas, oli peaaegu üheksateist aastat Inglismaal Elizabethi vangina veetnud Šotimaa kuninganna Mary ja Prantsusmaa leskkuninganna toa uks.

Uks avanes ja tulijad nägid põlvitavat Maryt, kes palvetas koos oma magamistoa teenijatega. Andrews ütles, et aeg on käes ja naine tõstis pilgu ning ütles, et on valmis. Ta tõusis ja kammerneitsid jäid seisma tema kõrvale.

Mary oli alles neljakümne nelja aastane. Sündinud ja kasvatatud kuningannaks, astus ta enesekindlalt uksest välja, otsekui läheks veel kord mõnele õukonnapeole. Ta oli peaaegu 180 sentimeetrit pikk ja käitus, nagu alati, antud olukorra kohaselt. Tema ilu ja veetlevust oli lapsepõlvest alates Prantsusmaal alati imetletud. *Charmante* ja *la plus parfaite* olid väljendid, mida tema kui tuntud isiku puhul kõige rohkem kasutati. Ta ei avaldanud välist muljet mitte niivõrd oma heade proportsioonidega näo, kaela, käte ja taljega, vaid tema tavatult soe iseloom lubas tal kiiresti

saavutada teistega kontakti. Alati heatujuline ja reibas, võis ta olla väga suuremeelne ja armastusväärne. Tal oli habemenoana terav mõistus ja ta oli loomupäraselt hea vestleja. Seltsi armastav ja samas särav, võis ta käituda sõbralikult ja sundimatult niikaua, kui temaga lugupidavalt suheldi. Paljud tema kaasaegsed on märkinud tema imelist võimet jätta mulje, et just vestluskaaslase arvamus on see ainus, mida ta tööpoolest oluliseks peab.

Tegevusetusest, mille üle ta oma pika vangipõlve jooksul kibedasti kurtis, põhjustatud enneaegse vananemise tõttu oli tema ilu närbunud. Näojooned olid teravnenud, õlad längu vajunud ja selg kergelt kühnus. Omal ajal pehme valge naha ja laitmatu, marmorit meenutava jume poolest legendaarne nägu oli täidlasem ja tekkinud oli topeltlõug. Aga vangipõlv polnud muutnud kaugeltki kõike. Naise väikesed, sügaval istuvad pähkelpruunid silmad olid sama tersed ja rahutud nagu alati ning punakaspruunid juuksekiharad näisid ikka säravad.

Mary oli olnud suurema osa ööst ärkvel ja kõigeks hoolikalt valmistunud. Ees seisis tema kõige tähtsam etteaste, tema suurim triumf ja ta oli kõik üksikasjadeni läbi mõelnud.

Tema riietus oli valitud olukorrale vastavalt. Kõik kehakatted olid mustad, välja arvatud valge linane loor. Pitsäärisega ja õhuline nagu gaasriie, ulatus loor peast üle õlgade kuni jalgadeni, nagu oli kombeks Prantsusmaal. Loori peale oli seatud väike valge batistmütsike. Müts ulatus naise laubale ja sellelgi oli pitsääris, mis jättis küllalt ruumi kahele poole välja ulatuvatele juuksekiharatele. Tihedast mustast satiinist kleit ulatus peaaegu maapinnani, kus sellele lisandus vedik. Kuldse tikandi ja sooblinahaga kaunistatud kleit oli kinni nõõbitud tõrukujuliste mustade nõõpidega, mille küljes olid pärlid.

Lähemal vaatlusel võis märgata karminpunast sametpihikut ja tikandiga kaunistatud mustast satiinist alusseelikut, mis mõlemad olid näha seal, kus kleidil olid moekad väljalõiked. Käsivarsi katsid rikkalike tikanditega ja lõhikutega itaaliapärased käised, mille all võis näha lihtsaid punasest sametist aluskäiseid. Kingad olid kõige peenemast Hispaania seemisnahast. Hiljem leiti, et tal olid jalas taevassinised hõbeniidiga tikitud sukad, mida hoidsid üleval rohelisest siidist sukapaelad, kõige selle all olid aga pehmed valged sukad, mida Mary kasutas, et kaitsta nahka hõõrdumise eest.

Ühes käes oli tal elevantiluust krutsifiks ja teises ladinakeelne palve-raamat. Vöökohalt rippus alla palvehelmestest kee kuldse ristiga. Kaela

ümber oli kuldne või hõbedane kett, mille küljes rippus medaljon Kristuse kui Issanda lambukese kujutisega.

Andrews ees ja kaks krahvi järel, sammus Mary mööda koridori suuremasse ruumi, kus ootasid tema teenijad, et teda tervitada ja temaga hüvasti jätta. Üks pealtnägija (võib-olla koguni Kenti krahv ise) kirjutab, et Mary manitses teenijaid olema jumalakartlikud ja sõnakuulelikud. Ta suudles naisteenijaid ja ulatas meesteenritele suudluseks käe. Ta palus ennast mitte taga leinata, vaid „olla rõõmsad ja palvetada tema eest”. Üks teenijaist rääkis hiljem, et Mary ei ilmutanud vähimatki hirmu ja koguni naeratas.

Seejärel laskus Mary mööda treppi esimesel korrusel olevasse suurde saali. Tema jalad olid reuma tõttu nii paistes ja põletikulised, et ta nõjatuse tuge otsides kahe sõduri käsivartele. Kui väike rongkäik jõudis saali eesruumi, ootas neid lossivalitseja Andrew Melville, kes laskus põlvili ja hüüatas pisaraid tagasi hoides: „Madam, mul pole kunagi tulnud täita kurvemat ülesannet, kui pean teatama, et minu kuninganna ja kallis käskijanna on surnud.”

Mary vastas samuti nuttes: „Peaksite pigem rõõmustama ja mitte nutma, sest Mary Stuarti kannatused jõuavad nüüd lõpule.” „Täitke oma kohust,” jätkas ta, „ja öelge minu sõpradele, et suren unustamata oma usku ja nagu tõeline šotlanna ning tõeline prantslanna.”

Mary kogus end ja äkitselt muutus kogu tema olek. Ta heitis pilgu tagasi trepist üles ja hüüatas, et ta on „kurjuse küüsis”, ning nõudis, et teda saadaks tema enda teenijad. Ta hakkas mõlemat krahvi valjusti hurjutama, nii et nendel tekkis kartus, kas ta ei mõtle ometi korraldada veelgi suuremat stseeni ja ta tuleb väevõimuga suurde saali lohistada.

Shrewsbury seletas abitult, et tema ja Kent täidavad lihtsalt käsku. Seda kuulnud, lausus Mary pahaselt: „Palju vähemtähtsate isikute kui mina puhul ei keeldutud niisugust teenet osutamast.” „Madam,” vastas Kent, „seda ei saa lubada, sest kardetakse, et vähemalt mõni nendest teeb oma sõnadega tüli ja kurvastab Teie Hiilgust ning tekitab segadust ... või püüab oma taskurätikuga pühkida teie verd, mis ei ole sobiv.”

„Milord,” tähendas Mary, „annan teile oma sõna ja luban nende nimel, et nad ei tee midagi niisugust.” Ega suutnud takistada end lisamast: „Te ju teate, et olen teie kuninganna nõbu ja põlvnen Henry VII suguvõsast ning olen abielu järgi Prantsusmaa kuninganna ja Šotimaa pühitsetud kuninganna.”

Krahvid panid pead kokku ja sosisklesid omavahel ning andsid siis Mary tahtmisele järele, nii nagu ta ikka oli harjunud saama. Kaks tema

lemmikkammerneitsit, Jane Kennedy ja Elizabeth Curle ning neli kammerhärat, nende hulgas Melville, võeti kaasa. „*Allons donc*,” lausus Mary jälle naeratades: „Nüüd võime minna.” Ta rääkis prantsuse keeles, sest see ja šoti keel olid tema emakeeled, inglise keelt oli ta raskustega õppinud alles vangistuses.

Kuna saatjaskond oli nüüd valmis, sammus Mary sihikindlalt suurde saali, Melville kandmas tema vedikut. Sissemarss oli eneseteadlikult kuninglik, Mary läks umbes sadakonna pealtvaataja ees otsejoones ruumi keskel asuva puidust lava juurde, mis oli kahe viimase päeva jooksul kiiruga püstitatud lahtise kamina juurde, milles lõomas suur virn halge. Naine tõusis kahest platvormile viivast astmest üles ja istus talle pakutud madalale pingile, misjärel krahvid võtsid istet temast paremal, šerif aga jäi seisma vasakule poole.

Muidugi polnud siin mingit trooni. Tapalava kujutas enesest umbes pool meetrit kõrget ja veidi vähem kui neli korda neli meetrit suurt laudadest platvormi, mis oli kaetud musta puuvillkangaga, et varjata rohmakat ehitist, mida kolmest küljest ümbritses umbes pool meetrit kõrge reeling, neljas lahtine külg võimaldas saali madalamas osas olevatel pealtvaatajatel kõike segamatult näha. Samuti musta riidesse mähitud hukkamispaaku kõrval oli padi, kuhu Mary pidi põlvitama.

Platvormil seisis ootevalmis kaks maskides meest, üks oli Londoni Toweri timukas ja teine tema abiline. Mõlemal oli üll valge põllega pikk must talaar, kirves oli toetatud lihtsalt vastu reelingut. Ruumi madalamas otsas olid Northamptonshire'i ja naaberkrahvcondade rüütlid ja härrasmehed suunanud pilgud rühmast sõduritest ümbritsetud tapalava poole, mis oli küllalt kõrge, et kõike toimuvat takistamatult näha. Väljas õues suure saali sissepääsu ees ootas veel umbes tuhandepealine rahvahulk uudiseid.

Šerif palus vaikust, misjärel Elizabethi riiginõukogu ametnik Robert Beale, kelle ülesanne oli toimetada hukkamiskäsk Fotheringhaysse, luges selle ette. Kuni Beale rääkis – hukkamiskäsu ettelugemine võis võtta umbes kümme minutit – istus Mary täiesti liikumatult. Ta ei näidanud välja mingeid emotsioone, kuulates – nagu kirjutab Robert Wingfield Uptonist Northamptonshire'is, kes oli temast vähem kui kümne meetri kaugusel – „nii ükskõikselts, nagu ei puudutaks toimuv üldse teda, ja isegi rõõmsal ilmel, nagu oleks tegu armuandmisega”. Tema närvid pandi siiski proovile, kui Shrewsbury krahvi märguande peale astus ette Peterborough' toompraost Richard Fletcher, kes sel karjäärihetkel oli üks Elizabethi lemmikvaimulikke.

Fletcher, kes oli näidendi „Henry VIII” kirjutamisel Shakespeare'i abistanud kirjanik John Fletcheri isa, oli toodud kohale noomima Maryt selle eest, et ta pöördus reetlikult katoliikluse poole, ja lugema kokkutulnuile palvet. Ta oli üks Elizabethi poolt ametisse ordineeritud vaimulikest, kes oli tuntud oma „sünda iseloomu” ja „väga viisaka kõneviisi” poolest.

Paraku andis kavandatud manitsuskõne tagasilöögi, sest katse pidada jutlust – sisuliselt just seda Fletcher üritas – lõppes tema karjääri suurima läbikukkumisega. Kui tuli aeg rääkida, hakkas ta närviliselt kokutama. „Madam,” alustas Fletcher, „meie kuninganna ... majesteet ... Madam, meie kuninganna ... majesteet ...” Fletcher vääratas kolm korda, aga kui ta alustas neljandat üritust, katkestas Mary teda. Ta teatas selge ja kindla häälega: „Härra praost, ma ei hakka teid kuulama. Teil pole minuga vähi- matki asja ega minul teiega.”

Mõnevõrra hämmeldunud Fletcher püüdis vastu vaielda: „Tahan öelda ainult seda, mida pean õigustama meie Issanda, kõikvõimsa Jumala ees.” Ta ei tahtnud esialgu naisele järele anda, kuna uskus, et Jumal ei jäta õiget kunagi maha, vaid hoolitseb nende eest oma inglite abiga. Kui Mary oli mõistetud surma, siis oli see Jumala tahe ja vaimulik pidi oma noomituskõne eest andma aru ainult Jumalale.

Selle peale sai Mary, nagu vaidluste puhul sageli, enesekindlust veelgi juurde. „Olen valinud,” pöörutas ta vastuseks, „iidse roomakatoliku usu ja olen valmis valama selle nimel oma verd.”

Fletcher vastas mitte kõige paremini: „Madam, muutke meelt ja kahetsege oma seniseid patte ning pöörake oma pilgud Jeesuse Kristuse poole, et ta saaks teie hinge päästa.” Nii ei oleks tohtinud kuninganna poole pöörduda. Mary läks näost silmanähtavalt punaseks ja käskis tal vaid olla. Tekkis piinlik vaikus. Siis andsid krahvid järele. Fletcheril kästi noomituskõne ära jätta, mille ta pahaselt lasi sisse kanda ka oma aruandesse sel päeval juhtunu kohta.

Järgnes pentsik või koguni farssi meenutav stseen. Kenti krahv käskis Fletcheril alustada palvet, aga kui toompraost tegi suu lahti, hakkas Mary krutsifiksi silme ees hoides ise valjul häälel ladina keeles palvetama.

Puhkes omamoodi kahevõitlus, sest rüütlid ja teised saalis viibijad liitusid Fletcheri palvesõnadega, Mary koos oma kuue teenijaga aga jätkasid üha valjemini ja valjemini, kuni pisarais kuninganna langes viimaks pingilt maha põlvili, aga jätkas nagu varemgi.

Isegi pärast seda, kui Fletcher oli lõpetanud, jätkas Mary ikka, tehes seda nüüd inglise keeles, et tekitada võimalikult palju segadust. Ta palvetas

kiriku eest, et lõpeks kirikutüli, palvetas oma poja, kahekümneaastase Šoti James VI eest, kes oli kasvatatud üles protestandina, et ta pöörduks tõelisse usku, katoliiklusse. Ta palvetas, et Elizabethil läheks hästi ja ta valitseks õigesti Jumalat teenides veel kaua. Ja tunnistas, et loodab saada päästetud „Kristusest, kelle krutsifiksi ees ta on meelsasti valmis valama oma verd”. Viimaks pöördus ta pühakute poole, et nad palvetaks tema hinge eest ja et Jumal ilmutaks oma suurt halastust ja armu ega saadaks oma nuhtlust „sellele süütule saarele”.

Kenti krahvi meelest, kes ise oli ustav protestant, oli see juba liig mis liig. „Madam,” sõnas ta, „las Jeesus Kristus leiab oma koha teie südames, aga jätke see jutt.” Mary aga ei teinud temast väljagi. Viimaks ta siiski lõpetas, suudles krutsifiksi ja tegi ristimärgi nii, nagu seda teevad katoliiklased.

Kõik see oli suuresti varem valmis mõeldud. Mary polnud kunagi olnud tõsiusklik katoliiklane, ehkki nüüd püüdis ta niisugust muljet kogu maailmale jätta. Selleks oli ta lihtsalt liiga poliitikasse süüvinud. Šotimaa valitsejana oli ta mõistlikult kiitnud heaks kompromissi, mis püüdis leida keskteed senise usualase *status quo* ja ametliku protestantliku reformatiooni pealetungi vahel. Alles pärast vangistamist Inglismaal oli ta avastanud endas vaese katoliiklasest naise, keda üksnes tema usu nimel taga kiusatakse. See, mis juhtus Fotheringhay lossi suures saalis, oli etendus ja see õnnestus. Fletcherit alandades saavutas Mary propagandavõidu, mis kajas vastu kogu katoliiklikus Euroopas.

Kõik öeldud, pöördus Mary rahulikult timuka poole, kes laskus alandlikult põlvili ja palus andestust. Naine vastas: „Andestan teile kogu südamest, sest nüüd teete loodetavasti kõikidele minu hädadele lõpu.”

Timukad aitasid Mary kammerneitsitel riietada ta lahti kuni aluskleidini. Kui tema riideid lahti nõõbiti, naeratas ta laialt ja heitis nalja, et tal pole „kunagi olnud niisuguseid abilisi”, ega ole ka „kunagi nii suure seltskonna ees lahti riietunud”.

Ta asetas krutsifiksi ja palveraamatu pingile ning üks timukatest võttis tal kaelast medaljoni, kuna kehtiva kombe kohaselt loeti niisugused isiklikud asjad tema lisatasuks. Mary aga sekkus ja ütles, et ta tahab anda need asjad oma teenijatele ja mees võib nende asemel saada raha.

Kui Mary loor ja mustad üleriided olid eemaldatud, võis saalis kuulda summutatud jahmatus- ja hämmeldushüüatusi. Kuninganna alusseelik oli kollakaspruunist sametist, pihik aga kollakaspruunist satiinist. Üks kammerneitsitest ulatas talle paari samuti kollakaspruune käiseid, mis ta kohe kätte tõmbas. Oli toimunud suur muutus.

Mitu minutit seisis Mary tapalaval liikumatult, kõik riided üleni kuivanud vere värvi, mis roomakatoliku kiriku liturgias sümboliseeris märterlust. See pilt tundus mõlemale krahvile nii melodramaatiline ja vastik, et nad jätsid oma ametlikust ettekandest riiginõukogule välja igasugused viited sellele. See vahejuhtum on teada üksnes tolleaegselt prantsuskeelsest ülevaatest, mis on koostatud Mary teenrite ütluste põhjal, ja seda kinnitavad ka kaks sõltumatut ingliskeelset kirjeldust, millest ühe autor on Shrewsbury teenija, kes kirjutas sellest sõbrale ja kellel polnud mingit põhjust valetada.

Mary suudles oma kammerneitseid, kes ei suutnud end talitseda ja nuuksusid valjusti. „*Ne criez vous,*” lausus kuninganna, „*j’ai promis pour vous.*” Või nagu ühe inglasest pealtnägija kirjelduses on öeldud: „Rahu, rahu, ärge nutke, lubasin, et ei nuteta, ärge nutke minu pärast, vaid olge rõõmsad.”

Mary tõstis käed ja õnnistas neid ning pöördus siis oma ülejäänud teenrite, eriti aga Melville’i poole, kes nutsid valjusti ja löid endale risti ette, ta luges ladinakeelse palve ja õnnistas ka neid, jättis nendega hüvasti ja palus neid ennast oma palvetes meeles pidada.

Mary põlvitas nüüd „väga otsusekindlalt” padjale, Jane Kennedy aga sidus tema silmad kinni armuleivalaeka katteks olnud valge, kuldse tikandiga riidega, mille Mary oli eelmisel öhtul ise välja valinud. Jane suudles riidet ja sidus selle kolmnurgakujuliselt Mary näole ja torkas otsad tugevasti mütsi serva alla. Siis lahkusid mõlemad kammerneitsid tapalavalt.

Põlvitades luges Mary ladina keeles psalmi *In te Domino confido*, „Sinu kätte, oo Issand, usaldan ma ennast”. Kummardunud paku kohale, asetas ta sinna oma pea ja toetas lõua ettevaatlikult kätele ja jättiski need sinna, nii et kui üks timukatest poleks neid eemaldanud, oleks käedki maha raiutud. Mary sirutas käed ja jalad välja ning hüüdis valjusti: „*In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*” – „Jumal, sinu kätte usaldan ma oma hinge.” Ta kordas neid sõnu kolm või neli korda, kuni üks timukas hoidis kinni tema keha ja teine asus pead maha lööma.

Ja nüüd oli timuka kord vääratada. Kõik oleks tulnud ära teha üheainsa löögiga, aga pinge oli liiga suur isegi Inglismaa kõige kogenumale timukale. Esimene löök oli halvasti sihitud ja sattus silmasideme sõlme pihta ega tabanud kaela, vaid hoopis pea kuklaosa. Ühe kirjelduse kohaselt teinud Mary „väga vähe häält”, aga teise sõnul karjatanud agoonias: „Armas Jeesus, võta mu hing vastu.” Teine hoop löikas kaela läbi, aga mitte täielikult ja timukas löikas terveks jäänud sooned läbi, kasutades kirvest

lihanoana. Viimaks ajas ta end sirgu, hüüdes: „Olgu Jumal kuningannale armuline!” Saalis oli selgesti kuulda õhku ahmiv heli, sest Mary huuled liikusid ikka veel otsekuu palves ja nii kestis see veel veerand tundi.

Ja siis tuli viimane üllatus. Kui timukas tõstis pea üles, eraldusid Mary punakaspruunid juuksekiharad ja valge mütsike peast. Valitseja viimane saladus tuli avalikuks, kui timukale jäi kätte ainult peotäis juukseid, pea aga kukkus tagasi põrandale ning veeres nagu õnnetu jalgpall pealtvaatajate poole ja kõik võisid näha, et see on „väga hall ja peaaegu kiilas”.

Korraga sai kõik selgeks. Šotimaa kuninganna oli kandnud parukat. Kokkutulnud jäid sõnatult vait, kuni Shrewsbury seda enam välja ei kannatanud ja puhkes nutma.

Kui timukas korjas pea uuesti üles, kogus end ka doktor Fletcher ja müristas: „Nii surevad kõik kuninganna vaenlased!”, mille peale surnukeha juures seisnud Kenti krahv kajana kordas: „Nii lõpetavad kõik kuninganna ja evangeeliumi vaenlased!” Siiski oli niisugune finaalküllalt õudne, et kutsuda esile puhastav katarsis. Isegi Londoni teatrites, kus kättemaksuteemalised näidendid ja tragöödiad olid jälle moes, ei olnud keegi midagi niisugust näinud.

Mary meeleheitel teenijad viidi hukkamispaigalt ära ja pandi oma tubadesse luku taha. Timukad riietasid parajasti surnukeha lahti, kui üks neist märkas, et kuninganna lemmikkoerake, skaiterjer oli olnud tema alusseeliku voltide vahel peidus ja lipsas nüüd tapalavale. Kui teda märgati, pani ta haledalt niutsudes mööda lava jooksu ja heitis viimaks maharaiutud pea ja surnukeha õlgade vahel üha laieneva vereloigu kõrvale maha. Kuna koera ei läinud korda eemale meelitada, viidi ta jõuga ära ja pesti puhtaks, aga loom keeldus edaspidi söömast. Ühe Mary teenija kinnitust mööda olevat koer varsti surnud, aga seda pole keegi kinnitanud.

Pärastlõunal põletati mustad riidekangad, hukkamispakk ja -padi, Mary rõivad ja ehted ning kõik muud verised asjad krahvide käsul lõkkeplatsil ära, nii et Mary katoliiklastest poolehoidjatele ei jääks mingeid reliikviaid märtrist, kellena lahkunu püüdis end näidata. Ikka veel suures saalis viibivad krahvkonna rüütlid ja teised jälgisid koristustöid ja kui krahvid olid ametliku aruande hukkamisest valmis saanud, kirjutasid nemadki sellele tunnistajatena alla.

Shrewsbury neljas poeg Henry Talbot saadeti suure kiiruga Londonisse, et veel samal õhtul aruanne riiginõukogule üle anda. Kui ta oli lahkunud, tõsteti surnud kuninganna maised jäänused kandraamile ja viidi uuesti teisele korrusele palsameerimisele. Tapalava lammutati

ja kõik kohalejäänud saadeti koju, välja arvatud šerif, kelle ülesanne oli matta hukatu süda ja siseelundid salaja kuhugi lossi ümbrusse. Mõned Mary ehted maeti ka nähtavasti kuhugi lossi lähedusse, sest sõrmus, mille ta oli saanud kihludes oma teise abikaasa Henry, lord Darnleyga, leiti hiljem varemetest ja pandi 1887. aastal Peterborough's kõigile vaatamiseks välja.

Mitte keegi neist, kes olid olnud Mary viimase elupäeva tunnistajaks, ei suutnud seda kunagi unustada. Ükskõik, mida arvata tema iseloomust, ükskõik kuidas hinnata lugusid, mis õigustavad seda, kuidas teda sunniti troonist loobuma ja korraldati tema hukkamine, ikkagi oli sel päeval tegu kroonitud pea hukkamisega. Mary oli ju ametlikult kuninganna. Samal ajal Inglismaal võimul olnud ja kolmkümmend aastat temaga selle õiguse pärast rivaalitsenud Elizabeth oli ka ise väga huvitatud monarhia idee kaitsmisest, nimelt põhimõttest, et valitsejad peavad aru andma üksnes Jumalale. Ta tegi kõik, mis võimalik, et Mary hukkamist ära hoida, aga kui see polnud enam võimalik, siis püüdis ta süü selle eest veeretada teiste õlgadele.

Elizabethil oli kombeks probleemid kohe kindlalt käsile võtta. Ta andis enesele aru, et Mary surm muudab Briti saartel igaveseks suhtumist monarhiasse. Monarhi tapmine andis paratamatult hoogu parlamendile ja õõnestas alaliseks seda „jumalikku oreoli, mis kaitseb kuningat”. Ja see aitas propageerida teooriat rahva võimust – arusaama, et poliitiline võim peab kuuluma rahvale ja mitte nende valitsejale – ning mõtet, et rahvaesindajad on need, kes valitakse parlamenti. Just niisuguse ideoloogia võtsid kasutusele Mary mässulised lordid Šotimaal, et ta võimult kõrvaldada. Ja seesama teooria levis edaspidigi ning veelgi tulemusrikkamalt Prantsusmaal 250 aastat pärast Mary surma ning viimaks ka teisel pool Atlandi ookeani, kus šotlasest doktor William Small õpetas Virginias Williami ja Mary kolledžis eetikat ja poliitikat noorele Thomas Jeffersonile.

Kuidas võis juhtuda, et nii võimekas kuninganna nagu Mary, nii kaunis ja intelligentne, nii meeldiv ja maine, nii elurõõmus ja vastupandamatu, sattus lõpuks põlu alla ja kukutati? Üks põhjusi seisneb selles, et Elizabethi esimene minister ja peamine nõuandja neljakümne aasta jooksul William Cecil oli Mary vastane. Rohkem kui keegi teine oli just tema Mary languse süüdlane. Erinevalt Elizabethist oli Mary katoliiklane ja Cecili suurimaid ambitsioone oli muuta Briti saared täielikult ainult protestantlikuks kogukonnaks. Tema mõtteis oli vähe ruumi iseseisvale Šotimaale, sest püüeldes tagada Inglismaale tooniandvat seisundit, oli tal kogu aeg

kokkupõrkeid oma šotlastest liitlastega. Kui Elizabeth tegi kõik, mis tema võimuses kaitsmaks monarhia jumalikku õigust sõltumata võimukandja religioonist, siis Cecil oli arvamusel, et parlamendil on õigus lahendada troonipärija leidmise probleem religioonist lähtudes, mis tähendas, et Mary troonitaotlused tuli iga hinna eest nurjata.

Nii surmas kui ka elus tekitas Mary alati kõige tugevamaid tundeid. Tema poolehoidjate meelest oli ta süütu ohver. Teda oli halvasti koheldud ja laimatud: ta oli kõigest poliitiline ettur nende sõnamurdlike šoti lordide ja auahnete prantsuse ning inglise poliitikute käes, kelle meelest oli ta ainult tülinaks ja neil teel ees. Kriitikute meelest oli Mary läbinisti paheline. Ta lasi ennast liialt mõjutada emotsioonidest. Ta valitses rohkem südame kui peaga. Ta oli *femme fatale*: manipuleeriv sireen, kes tantsides ja pidutsedes oma seksuaalsusega uhkeldas ega hoolinud sellest, kas keegi sellest ka aru saab.

Mary vaenlased jäid võitluses temaga peale. Mary on läinud ajalukku ja jõudnud meie teadvusse mitte kui terane ja karismaatiline noor valitsejanna, kes toetus jõule ja kellel läks korda – mõneks ajaks – hoida ühtsena lootusetult ebastabiilne riik, vaid pigem kui keegi, kes hoolis rohkem luksuslikust eluviisist ja lemmikloomadest. Ta oskas mängida rõdupublikule. Üks Mary hukkamise kirjeldusi räägib hurjutamisi tema „enamikku kogenud näitlejannasid ületavast näitemisoskusest”. Teatraalsus oli aga 16. sajandi võimukandjatele väga omane ja see kehtib Marygi kohta veelgi rohkem, kui see küüniline kirjeldus väidab.

Käesolev raamat üritab tõe Maryst välja selgitada, või siis jõuda tõele nii lähedale kui vähegi võimalik: näha teda tervikuna kui naist, kelle valikud ja otsused olid mõistusepärased ning mitte kõigest pundar stereotüüpe või sobivalt ja suvaliselt kokku traageldatud müütilisi arvamusi. Sellest loogikast lähtudes tuleneb ka meetod: kirjeldada Mary elu ja jutustada tema lugu kasutades originaaldokumente, mitte aga toetudes trükis avaldatud dokumendikogumikele või toimetatud kokkuvõtetele, mis tihti peale on koostatud eesmärgiga põlistada, mitte aga uurida legende. Võib olla üllatav teada saada, et niisuguseid dokumente on säilinud aukartustärataval hulgal arhiivides ja teaduslikes raamatukogudes nii Edinburghis, Pariisis ja Londonis kui ka Inglismaa ja Washingtoni ning Los Angelese väarikates majades. Mõnda neist pole lugenud 1840. aastast saadik ükski ajaloolane. Paljusid pole lähemalt uuritud 1890. aastatest alates ning nende hulgas on ka kahe kuulsa niinimetatud laekast leitud kirja käsitsi kirjutatud koopiad.

Eesmärk on kirja panna Mary lugu, kus võimalik, lasta tal endal rääkida seda oma sõnadega, aga samuti arutleda selle üle, miks on teiste räägitud jutud täpselt samadest sündmustest sageli silmatorkavalt erinevad. Alles siis, kui see tehtud, on võimalik müriaadi jagu fakte korralikult läbi sõeluda, sündmuste areng ära seletada ja mõista ning suunata valgusvihk tema tormilisele elule.

ESIMENE AASTA

Mary Stuart sündis kõige külmemal talvel. Lumevaip kattis maad ja Inglismaad ning Šotimaad ühendavad kitsad rajad ning looklevad teed olid täiesti umbes. Kariloomad, kes suvekuudel rändasid ringi Kesk-Šoti madalikul ja piiriala orgudes, konutasid oma madalates kivilautades. Tweedi jõgi, mis enamasti voolas Berwicki juures piiri idapoolses otsas raevutseva voona merre, oli kinni külmunud. Kui tavaliselt kulus ratsanikul viis või kuus päeva, et toimetada tähtsad sõnumid Edinburghist Londonisse, siis uudis Mary sünnist jõudis Alnwickist Northumberlandis kõigest mõni miili kaugusel lõunas asuvasse Berwicki alles nelja päevaga.

Vastsündinu oli Šotimaa kuninga James V ja tema teise kuninganna, Marie de Guise'i ainus tütar ning ka ainus ellujäänud pärija. Ta sündis umbes kakskümmend seitse kilomeetrit Edinburghist läänes Linlithgow' palees reedel, 8. detsembril 1542.

Karm pakane vaevalt et häiris palee loodepoolse torni kolmandal korrusel kuninganna ruumides elavaid asukaid. Hiljutised ehitustööd olid teinud Linlithgow' luksuslikuks residentsiks. James V-l oli pillav maitse ja ta püüdis juurutada kõige värskemad renessansiaja stiili. Palee aknad olid klaasitud, laed kaetud maalingutega, seinte kivi- ja puitosad kaunistatud kroone ja karuohakat kujutavate nikerdustega. Suures saalis ja umbkaudu kümmekonnas kuningliku pere käsutuses olevas ruumis leegitsesid kaminates puuhalud. Kõige peenemad flaami gobeläänid ja rikkalikult kullaga kaunistatud drapeeringud katsid kiviseinu, et vältida tõmbetuult.

Linlithgow koos Falklandiga Fife'is olid Marie de Guise'i lemmikelu-paigad. Ta oli ise aidanud kujundada mõlemad paleed sarnaseks Prantsuse *châteaux*'ga. Vaevalt oli see eriline üllatus, sest oli ta ju prantslanna ja lesestunud Longueville'i hertsoginna ning oma vanemate, de Guise'i hertsogi Claude'i ja tema abikaasa, Antoinette de Bourboni vanim tütar. De Guise'id olid üks Prantsusmaa mõjuvõimsamaid aadlisuguvõsapid. Nende põline elukoht oli Joinville Champagne'is, nende mõisaid olid täis pikitud kõik strateegiliselt tähtsamad piirkonnad Põhja- ja Ida-Prantsusmaal.

Marie de Guise'i esimese abikaasa, Louis d'Orléansi, Longueville'i hertsogi suguvõsale kuulusid suured mõisad Loire'i ümbruses, mistõttu ta tundis renessansiaegseid paleesid väga hästi. Ta võrdles Linlithgow'd tänu selle elegantsele arhitektuurile ja maalilisele ümbruskonnale Loire'i lossidega, mida kasutas Prantsusmaa kuninglik perekond, kui ei viibitud Pariisi lähikonnas. Nii nagu Loire'i juvel Chenonceaux, oli ka väike Linlithgow' palee osaliselt ümbritsetud veega. Välismüürid seisid poolringikujulisel künkal, mille põhjaosa ulatus järve ja siit avanes vaade püha Miikaeli koguduse kirikule ja lõunasse jäävale Linlithgow' linnale.

Mary Stuart sündis ajaloo murdepunktis. Kõigest kahe nädala eest, 24. novembril olid tema isa väed saanud inglaste käest lüüa Solway Mossi lahingus. Inglismaa oli šotlaste vana vaenlane. Kahe naabri suhted läksid tuliseks pärast seda, kui Edward I kuulutas end Šotimaa feodaalisandaks ja üritas 1290. aastatel Šotimaad annekteerida. Šotlased palusid abi prantslastelt ja paavstilt ning ilmutasid oma riigi iseseisvuse kaitsel ise suurt patriotismi. Pärast 1296. aastat tuli viis või rohkemgi põlvkonda kestnud vaenuperioodi jooksul tagasi lüüa hulk inglaste sissetunge.

Kokkupõrked piiril olid normaalne nähtus. Otsene sõda oli erand ja paljuski seetõttu, et tegu oli vägagi ebavõrdsete vastastega. Inglismaa oli põhjanaabrist palju rikkam ja võimsam. Selle rahvaarv oli umbes 3,5 miljonit, Šotimaal oli see aga vaevalt 850 000. Šotimaa ainus märkimisväärsem linn oli Edinburgh, kus elas ligikaudu kolmteist tuhat inimest. See oli parimal juhul viiendik Londoni elanike arvust. Makse ja vägesid koguda oli Inglismaal tunduvalt kergem kui Šotimaal, sest riigi bürokraatia masinavärk oli paremini tsentraliseeritud ja käsuahel toimis tõhusamalt. Tavaline lahing oleks peaaegu paratamatult lõppenud šotlaste hävitava lüüasaamisega.

Šotimaal endalgi leidis piirkondlikku ebavõrdsust. Kolmandik kuni pool kogu elanikkonnast elas piiriäärsetel aladel ja Šoti mägismaal, ülejäänud aga jõukamal ning kosmopoliitsemal Kesk-Šoti madalikul. Kuningale olid nõuandjatena abiks parlamendi lordid, aga ehkki Šotimaa parlament esindas teoreetiliselt kogu riiki, kippus see pidama mägilasi ja piiri-alade elanikke juhuseotsijaiks ja kurjategijaiks. Šoti mägismaa klannid hoidusid ülejäänud maast eraldi ja tegelikult oligi mägismaa ning madaliku elanikel vaikiv kokkulepe üksteist vastastikku ignoreerida. Palju mägismaalasi rääkis pigem gaeli kui šoti keelt, mis süvendas kultuurilisi erinevusi. Madaliku elanike keel oli tegelikult palju lähedasem Põhja-Inglismaa asukate keelele kui ükskõik missugusele mägismaal räägitavale keelele.

Poliitika käis Šotimaal hõimupõhiselt: veresidemed ja sugulaste huvid andsid ülekaalukalt tooni. Feodaalist üliku taustaks oli tunduvalt pikema ajalooga klanni- või hõimujuhi autoriteet. Ustavus hõimlastele seadis šoti ülikud mõnikord terveid suuri piirkondi hõlmavate alade etteotsa ja kujundas ka kõikide tasemete võimustruktuure. Koguni monarhia ise toetus nendele struktuuridele ja sellele, mida oli võimalik ammutada kiriku toetusest.

Uuesti algasid sisesõjad Briti saartel 1509. aastal Inglismaa troonile tõusnud Henry VIII ajal. Henry oli tugev riigijuht. Ta pidas ennast Inglismaa patrioodiks ja samuti suureks strateegiks. Tema ambitsioon oli alustada uus Saja-aastane sõda Prantsusmaa vastu ja hõivata seal mõningad alad. Eelkäijatest olid tema suurimad imetlusobjektid Must Prints Edward ja Henry V, kelle võidud Prantsusmaal tõid neile juurde nii valdusi kui ka mainet. Korduvalt pöörasid Henry VIII unistused tema nõuandjate pingutuste tulemusena sündinud plaanid pea peale. Aga sõda oli ju kuningate sport ja kui Henry soovis Prantsusmaalt midagi vallutada, pidi ta kõigepealt saama jagu Šotimaast, Prantsusmaa vanast liitlasest Inglismaa tagahoovis.

Laialt levinud värsireadki kinnitasid: „Kes tahab jagu saada Prantsusmaast, peab algust tegema Šotimaal.” Henry tsiteeris seda meeleldi ja viis need õpetussõnad ka ellu.

Tüüpilisel kombel ei põhjustanud šotlaste lüüasaamist Solway Mossi lahingus mitte niivõrd inglaste täiemõõduline sissetung, vaid piiritülid, kus kõik läks traagilisel kombel valesti. Kaotuse põhjus polnud Henry VIII pealetung, vaid James V otsus alustada kohta ja aega korralikult valimata suurt vastupealetungi.

Vastuseks Norfolkki hertsogi juhtimisel tegutsevate Inglise vägede sissetungidele saatis James oma armee rüüstama Carlisle'ist põhja ja ida poole jäävat vaieldava kuuluvusega ala, mida hüütigi vaidlusaluseks maaks. Tema väed ületasid mõna ajal koolmekohas Eski jõe. Kui tagasi tuldi, oli tõusuaeg ja tuli jääda jõe ning raba vahele ootama. Arvuliselt väiksema, aga parema distsipliiniga Inglise vägi sundis šotlased taganema ja nad jäid lõksu. Umbes 1200 meest langes vangi, sealhulgas kakskümmend kolm kõige tähtsamat ülikut ja mõisnikku, kes saadeti pantvangidena Londonisse ning pandi seal Towerisse.

James V-le oli see ränk psühholoogiline hoop. Teda alandati sõjaliselt ja isiklikult, kusjuures häbi oli seda suurem, et ta oli ise sel ajal turvalises kauguses ega juhtinud oma vägesid. Asi polnud arguses. James

oli vapper sõjamees, aga ta alahindas riske. Selle tagajärjel pudenes tema vägi laiali. Tegu oli palju hävitavama mainekahjuga kui see, mis sai kolmkümmend aastat varem osaks tema isale James IV-le, kelle sõjaväe kihutas Flodden Fieldi all laiali sellesama Inglise väejuhi isa. Mõlema kaotuse poliitilised tagajärjed – troonil pikka aega alaealine valitseja – olid täpselt samasugused. Ent 1513. aastal jäid šotlased alla võitluses mehe vastu korralises lahingus ja surid austusväärset surma, mitte nagu rotid lõksus.

James V ratsutas Linlithgow'sse vaatama, kas abikaasa juba sünnitab, aga läks peaaegu kohe Edinburghi ja seejärel Falklandi, kus pidi heitma voodisse. On vähetõenäoline, et ta armastas oma naist, sest ta pidas palju armukesti. Aga ta hoolis väga oma lapsest ja tema äkiline lahkumine viitab rohkem tema vaimsele seisundile kui perekondlike sidemete tugevusele. Ta läks väga tujust ära, kui kuulis, et sündinud pärija pole poiss. Kaks tema noorukest poega olid surnud eelmisel aastal ja nüüd pöördusid tema mõtted kuningas Robert I tütre ja Stuartite dünastia rajaja Marjorie Bruce'i poole. Ta olla hüüatanud: „Põrgut küll! Kõik lõpeb nagu algaski. Asi algas naisest ja lõpeb naisega.” Või nagu ütleb üks argikeelsem allikas: „Kõik algas tüdrukust ja lõpeb tüdrukuga.”

James suri 14. detsembri südaööl. Ta oli ainult kolmekümneaastane, aga kannatas mitme kroonilise haiguse käes. Liiderlik seksuaalelu – mille tagajärjeks olid kuritõbi (süüfilis) ja endeemiast ehk paigustaudist põhjustatud palavik – ning raske õnnetus jahil olid tema immuunsüsteemi nõrgestanud. Surmaeelsed sümptomid, „kummaline oksendamine” ja „nõrk kõht” viitavad düsenteeriale kui surma põhjusele, mis võis olla nakkusega vee joomise tagajärg. Muud võimalikud põhjused võisid olla katk või koolera, mille ta võis saada Atholli krahvilt, kellega James oli koos pummeldanud ja kes oli ise äsja surnud.

Kui James V suri loomulikku surma, siis tema isa sai Floddeni lahingus salapärasel asjaoludel surma. Ehkki jääb mulje, nagu oleks inglased ta lahingu käigus tapnud, on vähemalt sama tõenäoline, et tema mõrvas lahingu lõpus mõni omaenese mässuline ülik.

James IV poeg päris isa trooni seitsmeteistkümnekuusena. Nüüd ajalugu kordus. Tema lapselaps Mary Stuart sai kuningannaks kuuepäevasena.

Tüdruk ristiti niipea, kui teda võis juba viia külma välisõhu kätte. Ta sõitis lühikese vahemaa Linlithgow' palee lõunavärvast püha Miikaeli kirikusse lapsehoidja Janet Sinclairi süles. Tüdruk sai nime Mary ema

järgi, aga ka seetõttu, et roomakatoliku kiriku kalendris on tema sünnipäev tähistatud kui neitsi Maarja eostamise päev.

Pärast ristimist ristimisastjas salviti Mary võidmisõliga ja mähiti spetsiaalselt selleks puhuks valitud valgesse Genova taftkangasse. Peaaegu kindlasti (sest nii oli kombeks kuninglike lastega talitada) viidi ta seejärel suure altari ette ja leeritati, ehkki sakramenti sai ta esimest korda missa ajal alles siis, kui oli saanud üheksa-aastaseks. Henry VIII kätte jõudnud ettekande kohaselt oli ta „väga nõrk laps ega jää tõenäoliselt ellu”. See ennustus ei läinud täide ja tänu tema ema vaprusele ei kandnud vilja ka varsti järgnenud kallaletungid Mary julgeolekule ja rahulikule elule.

James V surm käivitas terve keeruka, omavahel tihedasti läbi põimunud poliitika, religiooni ja kildkondadega seotud sündmuste ahela. Inglismaa ja Prantsusmaa võistlesid omavahel ülemvõimu pärast Šotimaal, millest kujunes ettur kahe suurema riigi ja nende valitsevate dünastiate võitluses. Lapsena Mary ise nendes intriigides ei osalenud, seda enam aga keerles kõik tema ümber. Ükskõik mis seal ka ei toimunud, kõige eesmärk oli kas kindlustada lapskuninganna füüsiline julgeolek või siis panna ta mehele mõnele Inglise või Prantsuse kuningliku perekonna liikmele. Niisugused mahhinatsioonid aitasid kujundada seda pärandit, mille Mary vanemana sai ja mis aitas tal täiskasvanuna kõigele vapralt vastu seista.

Mary kujunemisaastatel oli alati tema suur eeskuju ema. Kui tütar sündis, oli Marie de Guise elanud Šotimaal vähem kui viis aastat, aga ta ilmutas suurt poliitikaalast taipu, ehkki õppida polnud sugugi lihtne. Marie mõtted pöördusid kiiresti poliitika poole, nii et ta pööras oma lahkunud mehe matuste korraldamisele minimaalselt tähelepanu.

Marie de Guise oli ebaharilikult pikka kasvu, punakaspruunide juuste ja peente näojoontega naine. Tal olid tõeliselt kuninglikud maneerid, esileulatuvad põsesarnad, kõrged kaarjad kulmud ja kõrge laup. Huuled olid kergelt kokku surutud, nina tundus kõrvalt vaadates kergelt kongus. Hoiak oli aga enesekindel ja väarikas; ta oli intelligentne ja tähelepanelik, heldekäeline sõprade ja poolehoidjate vastu, sundimatute – ehkki lihvitud – maneeridega, ühtviisi sõbralik nii endaga võrdsete kui ka alamate vastu.

Kõik need olid de Guise'idele iseloomulikud jooned ja nii võitis James V lesk kiiresti šotlaste südame. Ta oli populaarne lihtrahva hulgas ja oskas sütitada kõigis tulist poolehoidu. Kõik needsamad jooned avaldusid hiljem ka tema tütrele, kes sarnanes emaga nii välimuse kui ka iseloomu poolest.

Marie de Guise omandas poliitikategemise kunsti kodustelt. Suheteliste uusrikastena olid de Guise'id tõusnud Prantsuse õukonda tänu sobivatele abieludele ja vaprusse sõdades. De Guise'idel olid François I valitsemisajal lähedased suhted triumviraadiga, kuhu kuulusid Prantsusmaa konnetaabel Anne de Montmorency, troonipärijast dofään Henri ja viimase kaunis ning elutark armuke Diane de Poitiers, aga nad olid samavõrd mõjukad tegelased ka katoliku kirikus. Hertsog Claude'i vend Jean oli kõrge vaimulik, kellel läks korda koondada oma võimu alla üheksa piiskopkonda ja kuus abtkonda. Talle allus ka Prantsusmaa tähtsaim, Reimsi peapiiskopkond, kuna sealses vägevas gooti stiilis katedraalis krooniti Prantsusmaa kuningaid. De Guise'idel läks korda see nii-öelda kinnistada suguvõsale, andes peapiiskopkonna juba enne Jeani surma Claude'i teisele pojale Charles'ile, kes oli Lorraine'i kardinal ja võttis uue koha vastu juba neljateistkümnenda aastana.

Kokku oli Claude'il kümme täiskasvanuks elanud last, kes kõik jõudsid riigis või kirikus kõrgele kohale. Kui Marie de Guise abiellus James V-ga, algas viiekümneaastane ajajärk, mil tema suguvõsa sekkus jõuliselt nii Šotimaa, Prantsusmaa kui ka Inglismaa asjadesse. See juhtus nii põhjusel, et 16. sajandil oli kombeks kinnitada diplomaatilisi liite abielulepingutega. Riikidevaheline poliitika keerles paljuski suguvõsade, laste ja pärimisõiguse küsimuste ümber ja dünastiate puhul tõusid niisuguste asjadega seotud mured tähtsamaks kui usukuuluvus.

Marie de Guise mõistis oma rolli siin suurepäraselt. Ta asus kohe kaitsma oma tütre sünnioigust ja kindlustama Prantsusmaa ning Šotimaa traditsioonilist „vana liitu”. Ta oli harjunud täitma oma kohust. Kahekümne ühe aastana oli ta Prantsusmaa ihaldusväärseim lesk ja François I valis isiklikult just tema asendama oma tüdart Madeleine'i, kes James V esimese naisena langes viirusnakkuse ohvriks kõigest paar nädalat pärast maa-bumist Leithi sadamas. Marie ei oleks tahtnud Prantsusmaalt lahkuda, aga au sundis teda seda tegema. Ta oli raskustega harjunud. Kolm tema viiest lapsest surid väga noorelt: üks poeg esimesest abikaasast (teine poiss, François elas 1551. aastani) ja mõlemad Jamesi pojad.

Pärast abiellumist Šotimaale saatis Marie de Guise korrapäraselt kirju oma emale, Antoinette de Bourbonile. Viimane oli tõeliselt matroonlik kuju, kelle ees olevat aukartust tundnud isegi Prantsuse kuningas. Marie kirjad näitavad, et ta kohanes uue eluga kiiresti. Ta leppis abikaasa truudusetusega – mees sigitas seitse, arvatavasti isegi üheksa ebaseaduslikku last – ja kasutas aega, et kontrollida kuninglike paleede ehitustööde käiku

ning rajada aedu, kus ta kujundas Prantsusmaalt saadetud viljapuuistikutest kummalise kujuga vorme. Falklandi palee juures, kus Marie stiililised fassaadiparandused on tänapäevalgi näha, jälgis ta isiklikult tööde käiku, ronides redelit mööda tehtut lähemalt uurima enne, kui anda luba müürseppadele töötasu välja maksta. Tal oli oma prantslastest teenijaskond, sest oli täiesti mõeldamatu, et temaga kõige tihedamini kokku puutuvad teenijad oleks šotlased: prantslased viskasid šotlaste selja taga tihtipeale rõvedaid nalju selle üle, kui vulgaarsed on viimased. Teenijaskond jumaldas teda ja pärast James V surma püüdis nii mõnigi kuninga teenritest saada tööd Marie juures, sest ta maksis paremat palka kui keegi teine.

Formaalselt sai väike Mary šotlaste kuningannaks sellest hetkest, kui suri tema isa. Tegelikult nii see ei olnud. Tuli ametisse panna asevalitseja ehk regent, kes valitseb seni, kuni Mary kuulutatakse täisealiseks ja saab ise asuda võimule. Kõiki huvitaski eelkõige see, kes välja valitakse, sest kuninganna oli veel pikka aega alaealine ja see asjaolu lausa kutsus õnne proovima. Iseäranis kehtis see Šotimaal, kus monarhia oli palju nõrgem kui Inglismaal või Prantsusmaal ja kuningavõim toetus seaduslikkuse ja korra tagamisel paljuski ülikute sugulussidemete võrgustikule.

Kõige kindlam viis regenti valida oli sureva valitseja testamendist lähtudes. Kuigi James V polnud testamenti teinud – sest arvatavasti ta ei teadnud, et tema surmatund on nii lähedal – koostati tema „viimane tahe ja testament” tema eest. Selle koostas Saint Andrews kardinalist peapiiskop David Beaton, kellel oli olnud kuningale väga suur mõju ja kes oli kindlalt otsustanud ise võimule jääda.

Beaton oli prantsusemeelse fraktsiooni juht ja protestantliku reformatsiooni äge vastane. Nüüd otsiski ta võimalust, kuidas kuulutada Marie de Guise testamenditaitjaks ja saada ise koos kolme liitlasega „kuningriigi asevalitsejaks”. Eesmärk oli jõuda ette tugevaimast konkurendist James Hamiltonist ehk Arrani krahvist, kes oli inglisemeelne ja esimene troonipärija juhul, kui Mary peaks surema. Arran omalt poolt kuulutas valjusti, et Beaton on testamendi võltsinud, kuna James V olevat olnud juba poolenisti meelemärkuse kaotanud, kui Beaton „sundis teda andma allkirja tühjale paberile”, kuhu testament siis kirjutati.

Ülikud valisid Arrani asevalitsejaks, ehkki ta polnud kaugeltki ideaalne kandidaat. Parim, mis tema kohta öelda sai, oli see, et ta oli ellujääja. Nõrk, kõhklev ja argpüks ning peale selle veel erakordselt ahne. Beaton seadis Arrani valimise seaduslikkuse küll kahtluse alla, aga James II vanima tütre lapselapsena oli tal täielik õigus saada regendiks.

Ehkki Marie de Guise ei vaidlustanud Arrani määramist, suhtus ta temasse väga ettevaatlikult. Ta andis enesele aru, et Arrani eesmärk pole niivõrd kaitsta lapskuningannat, kui tegutseda iseenda ja oma suguvõsa huvides, ning ta tabas täpselt märki, kui iseloomustas teda kui „kohtlast ja kõige heitlikumat inimest maailmas, sest ükskõik mida ta täna ka ei otsusta, homme muudab ta meelt”.

Arranil kulus kuus nädalat, et kolida oma uutesse paleedesse ja ümbritseda end sõprade ja sugulastega, kes hakkasid saama head pensioni. Üritades saada lepitust, nimetas ta Beatoni kantsleriks, mis oli üks tähtsamaid ameteid kogu riigis, aga mõtles leskkuninganna hinnangu paikapidavust tõestades kaks nädalat hiljem ümber ja lasi ta vangi panna.

Uus asevalitseja oli šoti traditsioonidest üdini läbi imbutunud. Ta andis enesele täiesti aru, missugust osa etendab ühiskonnas ja poliitikas vägi-vald. Ta haaras oma valdusse kiiresti kõik James V lossid, välja arvatud Stirlingi, mis oli osa Marie de Guise'i kaasavarast ja ikka veel tema omand. Seejärel, niipea kui ta tundis end küllalt kindlalt, hakkas ta üha rohkem pöörama tähelepanu Henry VIII katsetele mõjutada Šotimaal toimuvaid sündmusi.

Henry kindel kava oli Prantsusmaa üle kavaldada ja trumbata. Tema eesmärk oli, et Arran aitaks inglisemeelsetel jõududel Šotimaal prantsuse mõjud välja tõrjuda. Selleks kavatses ta ära kasutada ka Solway Mossi all võetud pantvangid. Henry kavatses kuulutada Prantsusmaale sõja. Tal oli juba kokkulepe oma peamise liitlasega Euroopas, Hispaania kuninga ja Saksa-Rooma riigi keisri Karl V-ga, et nad ühendavad jõud ja püüavad Prantsusmaa omavahel ära jagada.

Henryl oli ambitsioonikas plaan saada oma võimu alla kõik Briti saared. Loomulikult haaras ta võimalusest kohe kinni, kui James V suri ja jättis kuningannaks vastsündinud lapse. Võimuletuleku algusest peale asus Henry, nagu ka Edward I taotlema Šotimaa feodaalisanda positsiooni. See eesmärk oli tal alati silme ees. Hiljem, kui ta läks tülli paavstiga ja katkestas Roomaga suhted, et saada lahutus oma esimesest naisest, Aragóni Catherine'ist, lähtus ta juba teooriast, kus talle oli ette nähtud Inglise kiriku kõrgeima juhi koht, aga kus ta nägi ennast ka kogu Briti saarte valitsejana.

Henry käsitlustes seaduslikkusest ja ajaloost pidi Šotimaast, ehkki see oli iseseisev ja sõltumatu riik, saama Inglismaa satelliit, üks juveele Henry impeeriumi riigiõunal. Niiviisi asusidki Tudorid ehitama oma Anglo-Briti impeeriumi ajal, kui Mary oli veel laps, ja see provotseeris prantslasi üritama panna alust Prantsuse-Briti impeeriumile.

Kõigepealt vabastas Henry Towerist kakskümmend kolm šoti pantvangi ja kutsus nad oma hiljaegu valminud paleesse Hampton Courtis. Seal tuli neil külalistena osaleda suurejoonelisel jõulupeol.

Enne kui lubada šotlastel lahkuda, sundis Henry neid toetama oma võimkonna laiendamise kava. Kõikidelt nõuti allkirja kohustusele saata oma lapskuninganna Inglismaale. Henry kavatses pidada Maryt enda juures ja kasvatada teda seni, kuni saab ta panna mehele oma pojale ja troonipärijale abielust Jane Seymouriga prints Edwardile, kes sel ajal oli viieaastane poiss. Peale selle nõustus kümme kõige tähtsamat pantvangi toetama Henry õigust taotlelda Šotimaa kuninga trooni, kui Mary peaks ootamatult surema.

Märtsis 1543 saadeti Sir Ralph Sadler Henry saadikuna Edinburghi lepingu üle läbi rääkima. Keskne teema oli Mary abielu Edwardiga. Tüdruk polnud veel neljakuunegi, aga Henry mõtles seda täiesti tõsiselt. Nii-sugune tehing võimaldanuks tal saavutada eesmärgi üheainsa suletõmbega. Sadler, kes ei teadnud kuigi täpselt, mida oodata, kohtus kõigepealt Arraniga Holyroodhouse'i palee aias Edinburghis. Ta leidis, et viimane on põiklev ja halvasti ette valmistatud. Arran suhtus läbirääkimistesse nii kitsarinnaliselt kui üldse võimalik. Ta tahtis lihtsalt teada, mida kõnelused temale annavad. Ta nõudis meelega ja hüvitisi ning lubadust, et saab jätkata reedina, kui Henry saab oma tahtmise.

Pärast neid ebamääraseid kõnelusi sõitis Sadler Linlithgow'sse kohtuma Mary ja tema emaga. Ta tahtis Maryt ise näha, sest Henry esitas talle tüdruku kohta kogu aeg küsimusi. Ema mängis kaasa, paludes lapsehoidjat „võtta tüdruk täiesti riidest lahti”, et teda saaks igati uurida. Sadler hüpitask Maryt põlve peal ja kandis ette: „Kinnitan Teie Majesteedile, et see on oma vanuse kohta tubli laps ja peaks tänu Jumala armule küll ellu jääma.”

Seejärel võttis Sadler jutuks Mary kihluse Henry pojaga. Tema hämmastuseks suhtus Marie de Guise asjasse soodsalt, pakkus oma abi ja kiitis koguni heaks inglaste kava viia Mary „julgeoleku huvides” Londoni. Tema reaktsioon oli Sadleri ootustega nii suures vastuolus, et viimane sattus esialgu lausa segadusse. Ta kahtlustas mingit tüssamist ja tal oli õigus. Marie de Guise ajas talle puru silma. Tal oli oma selge eesmärk, mis nüüd sai avalikuks. Kui Henry VIII tahtis allutada Šotimaa Inglismaale dünastiatevahelise abieluga, mis teeks igaveseks lõpu prantslaste mõjule, oli Marie de Guise'i vähemalt sama suur soov kaitsta Prantsusmaa ja de Guise'ide huvisid. Ja kui Arran püüdis Marie selja taga Inglismaaga läbirääkimisi pidades tema tähtsust vähendada, siis võis ju Mariegi teeselda

inglaste liitlast ning lasta Sadleril tunda end põhjendamatult kindlalt ja tõrjuda seega kõrvale Arran, kes jääb nii kauaks ikka halvemasse seisu, kuni Mary pole füüsiliselt tema valduses.

Marie de Guise'il oli küllalt põhjust kahtlustada Arrani, kes oli läbi lõiganud kõik tema ühenduskanalid Prantsusmaaga. Ta oli sokutanud Marie majapidamisse salakuulajad ja püüdis naise kirjavahetust oma kätte saada. Siiski pääses üks kiri läbi. Antoinette de Bourbon oli saanud uudise oma tütre probleemidest 10. juunil ja saatnud François I õukonda oma poegadele sõna, et nood uuriks, kas oleks võimalik mingeid surveavaldusi, et Marie de Guise'i aidata.

Beatoni arreteerimisele kiiresti järgnenud Arrani uued sammud olid mõeldud õonestama prantsusemeelset leeri. Asevalitseja oli võtnud nõuks olla Henry VIII liitlane. Kindlustamaks sidemeid Inglismaa kuningaga avaldas ta üllatava deklaratsiooni, milles toetab Henry VIII otsust lüüa Roomast lahku ja sulgeda kloostrid. Arrani tegu oli seda imelikum, et ta ise oli ikka veel katoliiklane, kes tunnistas paavsti võimu, aga oli jätkuvalt kaitse seisundis üsnagi võrdselt jaotunud prantsusemeelsete ja inglise-meelsete jõudude vahel: käes oli õige aeg riigipöördeks.

Henry VIII saadikut Sadlerit võludes ja ühtlasi tüssates näitas Marie de Guise ennast osava poliitikuna. Tema peas oli küpsenud plaan. Ta peaks viima Mary puhkepaigana sobivast Linlithgow'st, mis aga ei suudaks piiramisele vastu pidada, talle endale kuuluvasse turvalisse Stirlingi lossi, järsu kalju tipus asuvasse peaaegu vallutamatusse kindlusesse, mis oli ühtlasi küllalt lähedal rannikule, et taastada ühendus Prantsusmaaga.

Ta oli juba saatnud ühe ustava teenri koos rõivaste ja majapidamises vajalikku kraami täis pakitud kirstudega Stirlingisse. Järgnesid suuremad kaubasaadetised voodite ja mööbli, hõbedaste ja muude lauanõudega, riidekraami ja kuivtoiduainetega ning niisuguste köögis vajalike asjadega nagu potid, pannid ja praevardad.

Arran nõudis, et keegi ei tohi Linlithgow'st lahkuda. Marie de Guise ei teinud temast väljagi ja sooritas oma käigud hiilgavalt. Ta oskas Sadlerit veenda, et Arran ei kavatsegi panna Maryt Inglismaale mehele. Arran kauplevat Inglismaale Mary lõunasse saatmise pärast selleks, et saada hüvesid endale ja oma liitlastele, aga murdvat siis sõna ja jätvat Mary Šotimaale vangi, püüdes võita aega, kuni Henry VIII sureb, misjärel kavatsevat ise haarata Šotimaa trooni. Marie de Guise soovitas Sadleril sellest kõigest Henryle ette kanda, aga mitte paljastada oma allikat, sest vastasel juhul oleks viimase ja tema tütre elu ohus.

Nii Inglismaal kui ka Prantsusmaal tähendas arutelu teemal, mis võib või ei või tulevikus juhtuda, kui ja millal kuningas peaks surema, tõsisit kuritegu. See oleks justkui teinud tema surma tõenäolisemaks ja seda nimetati kuninga surma „kujutlemiseks või põhjustamiseks”, mis oli osa riigireetmise puhul rakendatavast seadusest ja mille eest karistati surmaga. Sadler pidi seega Arranist eemale hoidma, kui too midagi niisugust kavatseb. Muidu oleks saanud teda ennast kaasosalisena süüdistada.

Ja asi läks veelgi hullemaks. Arran, väitis leskkuninganna, kavatseb panna Mary mehele omaenda pojale. Henry VIII peaks püüdma seda takistada ja andma Arranile käsu vabastada Beaton, kellele oli süüks pandud testamendi võltsimist, aga kes peaks hoopis saama Arrani asemel asevalitsejaks. Erinevalt oma vaenlastest mõtleks kardinal „pigem rohkem sellele, mis on kasuks riigile”.

Tegu oli klassikalise blufiga. Marie de Guise tegi Arrani maha lähtudes oma negatiivsest hinnangust mehe iseloomule. Ta andis enesele aru, et on alustanud surmaheitlust oma tütre hooldamisõiguse pärast, ja otsustas kasutada Sadleri abi Mary turvalisel üleviimisel Stirlingisse. Ja Sadler, kes nüüd suhtus niisugustesse intriigidesse sügava umbusuga ning oli asunud Arrani tooli kõigutama, lasigi end sisse vedada.

Oli teisigi põhjusi, miks Sadler Marie de Guise’i kuulda võttis. Naise enda ema lobitöö Prantsuse õukonnas oli vilja kandnud. François I oli otsustanud sekkuda. Ta kavatses nüüd Henry VIII-le vastu astuda ja tema plaani Prantsusmaale tungida nurja ajada. Pariisis räägiti juba, nagu valmistuks hertsog de Guise sõitma Šotimaale. Talle olevat juba ülesannegi teatavaks tehtud ja nüüd oli Sadleril hädasti vaja täpselt teada, mis peaks juhtuma ning mida prantslased tegelikud kavatsevad.

Lõppude lõpuks ei jõudnud hertsog kunagi Šotimaale. François I mõtles ümber ja saatis hertsogi asemel sinna pagulasena Prantsusmaal viibinud noore šoti lordi, Lennox krahvi Matthew Stuarti. Sadlerile tegi see peaaegu sama palju muret. Prantsusmaa naturaliseerunud alam ja Stuartite suguvõsa ühe väiksema haru esindaja Lennox oluks parim regendi kandidaat, kui Arran õnnestuks võimult tõugata. Lennox maabus aprillis Dumbartonis, tema suguvõsa iidises kantsis Clyde’i lahe põhjarannikul ja läks kohe Marie de Guise’i jutule.

Viimane oli kujunenud asendamatuks tegelaseks. Ükskõik kas Sadler oli lasknud end tema keelitustest mõjutada või mitte, takistusteta juurdepääs Marie de Guise’i juurde oli igal juhul tema huvides.

Arran üritas algatust uuesti enda kätte haarata. Ta tundis end üha rohkem ja rohkem sisse piiratuna, kui Lennox'i ümber koondus rühm (peamiselt) katoliiklastest ülikuid ja Beaton põgenes vanglast. Kuna Lennox oli nüüd Šotimaal tagasi, hakkas Henry VIII kahtlustama vandenõud eesmärgiga röövida lapskuninganna Mary ja viia ta ära Dumbartoni. Ta andis Arranile käsu oma väed kokku koguda ja viia Mary aega viitmata „turvaliselt” Edinburghi lossi.

Arran oli aga kahevahel. Ta tunnetas enda nõrkust ja oli aprilli lõpuks Lennox'i kohalolekuga mõneti juba leppinud. Paljud tema liitlased olid olnud vastu Mary kihlusele Henry VIII poja ja troonipärijaga. Sellega oli mindud liiga kaugemale ja see tuli kasuks Lennoxile. Viimaks väitis Arran Sadlerile: Inglismaa tingimused on nii arusaamatud, et „iga mees, naine ja laps Šotimaal on meelsamini valmis ühel päeval surema, aga ei nõustu nendega”.

Henry VIII esitas nüüd ultimaatumid. Kui Arran ei nõustu inglaste dünastiatevahelise liidu kavaga, tulevat tal hakata sõdima. Henry ähvardused põhjustasid ägeda pahameelelaine. 1. juulil 1543 sai ta siiski minimaalse hüvitise Greenwichi lepingu tingimuste näol. Näiliselt sai ta kõik, mis tahtis. Mary pidi jääma Šotimaale kuni saab kümneaastaseks ja abielluma siis Inglismaal prints Edwardiga. Tema kaasavara pidi kinni maksma Henry ja selle suurus oli märkimisväärne: 2000 naelsterlingit aastas, kusjuures see summa pidi automaatselt kahekordistuma, kui temast saab Inglise kuninganna.

Ülejäänud osa lepingust oli kompromiss. Kuni abiellumiseni pidid Mary haridustee eest kandma hoolt šotlased, välja arvatud see, et „tema eest parema hoolitsuse” nimel võis Henry saata omal kulul Mary juurde elama ühe inglise aadlimehe koos abikaasaga või teisi koduõpetajaid ja muid teenijaid, aga kokku mitte üle kahekümne inimese. See klausel pidi tagama selle, et Mary oskaks ka inglise keelt, kuna tema emakeel oli ju šoti või prantsuse keel.

Siiski pidi Henry tegema järeleandmisi. Ta soovis kiiret kokkulepet, et oleks võimalik koondada kogu tähelepanu kavandatud sissetungile Prantsusmaale. Kiirustamise tulemusena avastas ta nüüd, et on nõustunud tingimustega, mis tagavad Šotimaale iseseisvuse. Võtmetähtsusega klausel kinnitas, et riik „säilitab endiselt nime Šotimaa kuningriik ja oma iidset seadused ja vabadused”. Samuti nõudsid šotlased, et kui abielu peaks olema lastetu, võib Mary pöörduda kodumaale iseseisva kuningannana. Sellega oli mõte Inglismaa ja Šotimaa dünastiate liidust lõplikult maha kriipsutatud.

Marie de Guise rõõmustas, lüngad lepingus olid ilmselged. Arran aga oli nüüd paanikas. Ta hoiatas Sadlerit, et väikest Maryt tuleb hoolega silmas pidada, kuna „hammaste tulek teeb talle pisut vaeva”. Isegi mitte Sadler polnud nii kergeusklik. Kirjas Henry VIII-le püüab ta mõista, mis peaks Arran nüüd ühtäkki tahtma kaitsta Maryt „nii nagu oleks ta tema enda laps”. Muidugi kartis Arran kõige rohkem, et Mary võidakse viia salaja Prantsusmaale ja kasvatatakse seal üles tüdruku ema sugulaste de Guise’ide juures.

Greenwichi leping oli kohe algusest peale surnult sündinud paber. Marie de Guise ei kavatsenudki sellest kinni pidada, ta kasutas läbirääkimiste aega lihtsalt selleks, et ajada Arran ja Henry VIII segadusse ning võita aega luua uus, kõikehõlmavam koalitsioon. Nüüd paljastas ta oma tõelise olemuse. Ta lõi kampa prantsusemeelsete Beaton ja Lennoxiga, kelle ühised relvajõud kogunesid 24. juulil Linlithgow’ alla. Seal kirjutatigi alla kirjalikule kohustusele takistada Mary viimist Inglismaale ja kaitsta üksteist inglise-meelse Arrani vastu.

Kaks päeva hiljem jõudis kohale ka Arran ise, aga palju väiksema kaaskonnaga. Sellest hetkest alates oli kindel, et tema jääb kaotajaks. Sadler oli juba andnud loa viia Mary Stirlingisse, kus teda pidi valvama rühm parlamendi ametliku otsusega valitud šoti ülikuid. Marie de Guise oli saavutanud, et tema tütar viiakse nüüd elama hoopis teistsugustesse oludesse.

Enam koos lapsega asusid teele 27. juulil. Lennox andis nende käsutusse ihukaitsjad ja pani peaaegu pooleteise kilomeetri pikkuseks veninud pagasivoori kaitseks välja 2500 ratsanikust ja 1000 jalamehest koosneva väe. Alles äsja mähkmetest pääsenud väike Mary reisis juba sama pidulikult ja niisuguste auavalduste saatel, nagu edaspidi kujunes tema puhul loomulikuks.

Stirling, mille Marie de Guise oli sihtkohaks valinud, sai nende koduks järgmiseks neljaks aastaks. See oli igati sobiv koht oma imeilusa suure saali ja kuninglike eluruumidega, mis olid ulatusliku ümberehitusprogrammi käigus põhjalikult uuendatud. Üksnes suure saali söögilauda mahtus istuma kolmsada inimest.

Kaks nädalat pärast seltskonna kohalejõudmist kutsuti Sadler audient-sile. Marie de Guise käitus ikka veel silmakirjalikult, ehkki saadik ei suutnud aru saada, mis põhjusel. Naine väitis, et oleks täiesti nõus lubama viia Mary Inglismaale „turvalisse kohta”. Ainult Arrani kahekeelsus olevat saanud takistuseks. Tegelikult lootis Marie nüüd saavutada ka oma

teised eesmärgid, kui oli kord Arrani käest pääsetud. Ta olevat ikka valmis andma Mary Henry usaldusisikute kätte, kui Henry peaks seda endiselt soovima.

Marie de Guise kasutas seda vestlust, et võita veel rohkem aega. Sadler, kellel oli alati olnud nõrkus laste vastu, oli kiiresti kasvavast Maryst võlutud. Ta „on varsti nagu päris naine, kui võtab emast eeskuju,” olnud Sadleri sõnad. Mary oli põdenud tuulerõugeid, aga täielikult tervenunud. Nagu Sadler veel märgib, oli ta „igati kena ja nägus laps”.

Sadler sai jälle tüssata. Mary toomine Stirlingisse oli emale teema algus ja lõpp. Arran, kes oskas alati puhtalt välja tulla, muutis meelt ja tegi rivaalidega rahu. Asevalitseja lahkus 3. septembril Edinburghist, ametlikult selleks, et minna vaatama oma haiget abikaasat, tegelikult aga kohtus ta Falkirkis salaja Beatoniga. Mehed embasid teineteist ja sõitsid koos Stirlingisse, kus Arran tunnistas avalikult kõiki oma tehinguid Henry VIII-ga ja ütles lahti toetusest anglikaani kirikule.

8. septembril nõustus Arran muutma asevalitsejaks olemise tingimusi ja lubas jagada võimu Beatoniga ning juhendada prantsusemeelsete ja inglismeelsete jõudude esindajatest koosneva nõukogu soovitustest, kusjuures selle nõukogu eesotsas polnud keegi muu kui Marie de Guise. Asja eesmärk oli lepitada ülikud ja koondada nad ühisesse rivisse Henry VIII sissetungi vastu.

Kohe järgnes ka kulminatsioon. Järgmisel päeval – mis mõnusa iroonia langes Floddeni lahingu kolmekümnendale aastapäevale – toodi Mary pidulikus rongkäigus lastetoast välja ja krooniti siinsamas lähedal olevas kuninglikus kabelis šotlaste kuningannaks. Tegu oli äärmiselt tähendusrikka sündmusega. Kroonimine oli nii kiriku kui ka riigi elus kõige pühalikum rituaal: selle sümbolse talitusega sai Maryst nii usu- kui ka ilmalike ringkondade silmis legitiimne valitseja. Tseremoonia käigus kuulutati üheksakuune laps pühitsetud kuningannaks, kelle valduses olid kõik need pühad võimuregaalid, mida sai anda üksnes Jumal ja kes pidi aru andma üksnes Jumalale.

Rongkäigus kandis Arran krooni, Lennox valitsuskeppi ja mõjuvõimsaim Šoti ülik ning ühtlasi Arrani naisevend Argylli krahv, riigimõõka. Need olulised regaalid, mis on tänapäevalgi välja pandud Edinburghi lossis, olid oma prestiiži väsimatult igati suurendada püüdes kasutusele võtnud James IV ja tema poeg. Koos olid need esimest korda kasutusel just sel päeval. Kroon, mida enne kandis James V Marie de Guise'i kroonimisel, oli lapsele lootusetult suur ja liiga raske. Seda hoidis Mary pea

kohal täielikus kardinalirüüs Beaton. Ta õnnistas tüdrukukest ja võidis teda pühitsetud õliga. Laps virises valjusti, kui piiskop ja peerid ükshaaval tema ette põlvitasid ja truudusvande andsid.

Traditsiooni kohaselt loevad heeroldid kroonimistseremoonial ette kogu kuningliku sugupuu ning tiitlid ja auametid, milleks kulub kuni pool tundi. Silmas pidades Mary jõulist sekkumist toimuvasse, jäeti see osa ära. Inglisemeelsetel ülikutel oli seoses sellega küll kahtlusi, aga muidu käitusid nad „väga väarikalt” ja võtsid osa ka banketist, maskeraadist ja interluudiumist ning muudest suures saalis korraldatud meelelahutus-test, mis lõppesid „suure tantsupeoga kuninganna pilgu all koos suurte härrade ja prantsuse daamidega”.

Mary kroonimine lõppes tähelepanuväärse vahepalaga, mis algas sellest, et tema ema pööras esimest korda tõsisemat tähelepanu Henry VIII saadikule. See tähistas täielikku pööret jõudude tasakaalus. Inglisemeelsed ülikud olid oma mõjuvõimu kaotanud ja Arran leppinud Beatoniga, kellest sai jälle kantsler. Greenwichi leping oli sama hästi kui maha kantud: prantsusemeelsed jõud olid nüüd Šotimaal tõusuteel.

Henry VIII oli teinud oma käigud ja kaotanud. Ta oli saanud ka olulise õppetunni. Nagu ta seletas peaaegu igaühele, kes oli nõus kuulama, ei usalda ta šotlasi enam kunagi. Mary oli oma ema valvsa pilgu all tõusnud troonile. Ja kuna ta oli nüüd kuninganna, oli tema ema vaieldamatult see, kes otsustas tema eest.